

Les micro-agressions racials i el «canvi lingüístic de perfilatge racial»

Els actes de racisme són sovint subtils i indirectes, en comptes d'obvis i directes | A Catalunya es dona el fet que persones que normalment parlen català utilitzen el castellà quan es dirigeixen a persones que no semblen catalanoparlants

La diputada Najat Driouech sovint és víctima d'atacs xenòfobs tant a les xarxes socials com per part de formacions polítiques. | Adrià Costa.

Que la raça i el racisme existeixen no se sol negar. No obstant això, el que realment signifiquen aquests dos termes a la pràctica, o com representen determinades realitats socials a la societat, és una altra qüestió. El racisme es pot definir com "qualsevol actitud, acció o estructura institucional o qualsevol política social que subordini persones o grups pel seu color" (Sue, 2003:29), on aquests fenòmens subordinats són generats per "ideologies i processos socials que discriminin altres segons la seva pertinença a grup racial suposadament diferent" (Solomos, 1993:9). Mentrestant, Grosfoguel afirma que el racisme és un fenomen que es produeix "políticament, culturalment i econòmicament" i que es marca, no només pel color, sinó també per "ètnia, llengua, cultura i/o religió" (Grosfoguel, 2016: 10).

Moltes investigacions recents sobre el racisme s'han centrat en com **els actes de racisme són sovint subtils i indirectes, en comptes d'obvis i directes.** Gaertner i Dovidio (1986) van encunyar el terme "racisme aversiu", per plasmar com el racisme sovint "opera inconscientment de maneres subtils i indirectes" i és practicat per individus que "es consideren a si mateixos sense prejudicis però, al mateix temps, temps, alberguen sentiments negatius i creences sobre membres de grups minoritaris (Gaertner i Dovidio 2007, 2). Més recentment, Fleras ha escrit sobre "micro-agressions racials", és a dir, "expressions encobertes i matisades del racisme quotidià que semblen prou inofensives a la superfície, però [que] implícitament comuniquen un afrontament identificat com a racista o ofensiu per la persona micro-agredida" (Fleras, 2016:7).

Aquest article és una adaptació de parts de dues publicacions recents dels autors:

Block, D.; Corona, V. (2019). Critical LPP and the intersection of class, race and language policy and practice in 21st century Catalonia. Language Policy.

Corona, V.; Block, D. (2020). Raciolinguistic racial micro-aggressions in the school stories of immigrant adolescents in Barcelona: A challenge to the notion of Spanish exceptionalism?. International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, 23 (7): 778-788.

Concretament, el racisme molts cops no es manifesta en forma d'insults evidents dirigits a un individu (per exemple, epítets racials) ni agressions físiques; més aviat, són petites coses en forma de micro-agressió. I és el component racial que fa que una micro-agressió sigui racial. Un exemple són els elogis ambigus, com ara "**vosaltres, els negres, sou tan bons ballarins**", que serveix per objectivar i estereotipar tot un grup de persones. Un altre exemple seria la pregunta "**però tu, d'on ets?**", en un context en què només pot fer que la persona a qui va dirigida se senti com un intrús o un estrany, i fins i tot no-benvinguda. Finalment, hi ha el comportament no verbal, com ara que un/a auxiliar en una botiga presti especial atenció als moviments d'un client que "no sembla un client habitual d'aquest establiment" pel color de seva pell.

Un exemple d'una micro-agressió racial a Catalunya és el que podem anomenar el 'canvi lingüístic de perfilatge racial'. Això passa quan **les persones que normalment prefereixen parlar català utilitzen el castellà quan es dirigeixen a persones que no semblen catalanoparlants**, suposant que no el podran parlar ni entendre. Aquest fenomen pot produir-se amb persones que es considerarien 'blanques'. Per exemple, quan el primer autor d'aquest article (David Block) va començar a aprendre català l'any 1979, i al cap d'un any va assolir un bon nivell en aquesta llengua, li va costar molt ser escoltat com a catalanoparlant pels catalanoparlants, que se li adreçaven en castellà. Evidentment va jugar un paper aquí la seva aparença física, més aviat del nord-oest d'Europa, que semblava clarament 'estrangera'.

A un nivell més general, **aquest abandonament del català en presència d'estrany existeix des de fa temps**. Temps enrere, Aracil va fer la següent observació:

...sembla que els parlants [de català] subsumeixen els 'estrangers' sota la categoria genèrica dels estranys -als quals s'adrecen maquinalment en castellà perquè hom no presumeix pas que un inconnegut sàpiga parlar català. La persistència a parlar-los en castellà -encara que sàpiguen i vulguin evidentment parlar [català]- revela, potser, que els parlants [de català] reserven aquest idioma per als íntims i el troben 'indegudament familiar' en les relacions amb estranys (Aracil, 1983:185)

A la Catalunya d'avui en dia, aquesta pràctica s'adreça amb més freqüència a persones racialitzades: els immigrants i els seus fills, que solen ser residents de llarga durada i, en un nombre creixent de casos, ciutadans espanyols. Tot i que aquesta pràctica té pocs efectes

Pensem.

negatiu quan s'imposa a persones com Block, o a persones que no siguin residents a Barcelona a llarg termini (per exemple, turistes), creiem que sí que **té un efecte negatiu global pel que fa al benestar i les possibilitats de vida de les persones racialitzades a Catalunya**, sobretot perquè les exclou potser del pilar més important de la identitat catalana: la llengua catalana. O, en qualsevol cas, així sembla si escoltem les històries que expliquen sobre les seves experiències de *canvi lingüístic de perfilatge racial*. Un exemple donarà suport a aquesta afirmació.

El que segueix és un fragment d'una entrevista realitzada per Victor Corona a finals de 2017 a la Fàtia (pseudònim), filla d'immigrants marroquins i, en aquell moment, estudiant universitari de primer curs. Fàtia explica a Victor un fet que li va passar el primer dia de classe a la universitat amb una professora que, segons sembla, la veia diferent de la resta d'estudiants presents:

*"Estàvem tots a classe i va parlar amb tothom normal en català. Hi havia nois morenents i hi havia noies molt rosses que jo pensava podrien ser perfectament, jo que sé, de Rússia o d'algun lloc així. Però els va tractar normal. I quan em va parlar a mi li va costar dir el meu cognom i li vaig dir bé. I llavors em va dir: 'M'entens?'. I jo li vaig respondre: 'És clar que t'entenc. Porto tota l'hora escoltant-te i t'entenc!'. I em va dir: 'Ah, d'acord'. **I em va començar a parlar en espanyol i jo li parlava en català.** Durant aquell moment vaig pensar: 'Potser és com una mostra de respecte. Potser no m'ha entès i vol evitar que al final del discurs li digui 'perdona és que no t'he entès'... Però si porta tota la classe parlant en català! Potser ho ha fet amb bona intenció...' Però després de donar-hi moltes voltes em vaig adonar de com de racista que era, aquella dona." (Fàtia, 2017; transcripció adaptada per per l'autor).*

En aquest exemple s'hi troben molts paral·lelismes amb les experiències narrades per Najat El Hachmi (2004) al seu llibre *Jo també sóc catalana*. El Hachmi observa, entre d'altres coses, que molts catalans de soca-rel no semblen adonar-se que ha estat educada en català. En el següent extracte del llibre, El Hachmi es posiciona com una autoritat pel que fa al que és correcte i allò que no és correcte en català, per a disgust de la Cati, una senyora gran amb qui havia establert una certa amistat:

"Quan ja feia temps que ens coneixíem, se li va passar pel cap començar a provar les teràpies naturals, la meditació i coses per l'estil.

- Haig d'anar a comprar incens.

- Deus voler dir incens.

- No, es diu incens.

- No, es diu incens.

- Incens ho diem normalment per influència del castellà, però està mal dit.

- Sí home, m'ho diràs a mi que sóc catalana

- ...

- Si vols et porto un diccionari.

*- No cal, tota la vida he dit incens i **no vindràs tu, de fora, a dir-me com haig de parlar la meua llengua.**"*

(El Hachmi, 2004:53; editat per David Block)

Com El Hachmi, la Fàtia es posicionava com a catalanoparlant i reivindicava una identitat catalana. De fet, **no acceptava el seu posicionament com a 'altre' a causa del seu aspecte físic** i prenia l'ús del castellà del seu tutor com una manera de tractar-la com a menys que els seus companys de classe. Curiosament, la Fàtia intentava donar al seu tutor el benefici del dubte, referint-se a la possibilitat que estigués mostrant 'respecte' o que intentés evitar malentesos. Tanmateix, al final de la seva història, canviava de perspectiva i defugia la idea que la tutora potser actuava "amb bona intenció", produint el comentari altament condemnatori: **"Que racista que és, aquesta dona!"**.

El lector pot respondre al que s'acaba de presentar assenyalant que el que la Fàtia descriu és una ofensa mínima. També és momentània, i probablement ni tan sols serà recordada ni per la

Pensem.

professora ni per la resta d'estudiants. Malgrat tot, les aigües causals sempre són profundes i brollen dues preguntes clau: **per què assumiria aquesta professora que la Fàtia no podia entendre el català?** I el que és més important, per què insistiria a parlar-li en castellà un cop ella havia demostrat que entenia i sabia parlar català? Aracil assenyala cap a una causa fonamental de les normes sociolingüístiques no escrites del multilingüisme a Catalunya. Tot i això, més enllà d'aquesta explicació, hi ha el fet més específic de l'aspecte físic de la Fàtia: semblar diferent, en no tenir el fenotip racial adequat.

El 'voluntariat per la llengua' anima els catalanoparlants a compartir trobades lingüístiques amb nous i noves.
Foto: DGPL.

En previsió d'un altre "sí, però..." per part del lector, també es podria considerar la possibilitat que la Fàtia s'estigués inventant la història, o explicant-la d'una manera extremadament esbiaixada. No obstant, el fet que opti per explicar-la ja de per si mateix indica que s'ha sentit exclosa de l'acceptació com a catalanoparlant de ple dret -i com a catalana- durant la seva vida. Com va suggerir Steiner Kvale (1996) fa molts anys, tot i que la seva història pot ser o no "verídica", és simptomàtica dels sentiments i visions del món de qui la narra.

Escotar la Fàtia és atorgar-li, potser per primera vegada a la seva vida, una posició autoritzada. És atorgar-li credibilitat com a narradora de les seves experiències i el seu dret a la queixa com a membre d'un grup etno-racial que pateix i suporta diversos graus de discriminació i marginació en la societat catalana contemporània. Richard Delgado, un acadèmic fundacional en Critical Race Theory, va escriure fa uns anys sobre les "contrahistòries", és a dir, **les històries explicades per aquells que viuen fora del *mainstream* de la societat**. Aquestes històries contràries "desafien la saviesa rebuda, obren noves finestres a la realitat... i poden despertar la imaginació de tal manera que el discurs més convencional no pot fer-ho" (Delgado 1989: 2414-15).

La qüestió és si els que ocupen posicions més *mainstream* en la societat mai s'aturen a escoltar o

pensar que el que viuen i entenen com a poc important podria ser important per a aquells que se'ls nega sistemàticament l'estatus de *mainstream*.

Bibliografia:

- Aracil, L. V. (1983). *Dir la realitat*. Barcelona: Edicions Països Catalans.
- Delgado, R. (1989). "Storytelling for Oppositionists and Others: A Plea for Narrative." *Michigan Law Review* 87 (8): 2411- 2441.
- El Hachmi, N. (2004). *Jo també sóc catalana*. Barcelona: Columna.
- Fleras, A. (2016). "Theorizing Micro-Aggressions as Racism 3.0: Shifting the Discourse." *Canadian Ethnic Studies* 48 (2): 1-19.
- Gaertner, S.; Dovidio, J.F. (1986). "The Aversive Form of Racism." A Dovidio, F.; Gaertner, S.L. (Eds.), *Prejudice, Discrimination, and Racism* (pp. 61-89). Orlando, FL: Academic Press.
- Grosfoguel, R. (2016). "What is Racism?" *Journal of World-Systems Research*, 22 (1): 9-15.
- Kvale, S. (1996). *InterViews*. London: Sage.
- Solomos, J. (1993). *Race and racism in Britain*. London: Macmillan.
- Sue, D.W. (2003). *Overcoming our racism: The journey to liberation*. San Francisco: Jossey-Bass.

També et pot interessar:

- [noticiariambautor]93/153[/noticiariambautor]
[noticiariambautor]93/147[/noticiariambautor]
[noticiariambautor]93/61[/noticiariambautor]